

domov. Kako trdo je šlo Kosovelovim v Tomaju v tistih letih, koliko naporov in trpljenja je bilo skritega v njihovem vsakdanjem kruhu, nam pričata Srečkovi pesmi Zaspal je oče in Mati, poljubljam tvoj kruh, iz katerih veje pesnikovo globoko spoštovanje do staršev:

Zaspal je oče, na rokâh zaspal,
zasnul nad črno mizo sključen,
od vsakodnevnih borb ubit, izmučen —
in svetel dan je zunaj zasijal.

Mati, poljubljam tvoj kruh,
ki mi ga bedna pošiljaš;
vem, da je vtisnjena vanj
kri; poljubljam ga vdan.

Zdi se mi, da prav tako kot socialne razmere tudi ni docela osvetljen problem Srečkove bolezni in smrti. Pesnik je bil resda vedno šibke telesne konstitucije, hkrati pa nagnjen k občutljivosti in melanholiji, jetičen pa ni bil nikoli, kakor pogosto beremo in sami premlevamo. Hrupni družini se je izogibal, zlasti v naravi in pri študiju je hotel biti sam, med domačimi pa se je znal veselo razživeti in biti izredno duhovit. Ko je bil še v osnovni šoli, star kakih osem do devet let, je doma v Tomaju padel z bezga (tam je vneto deklamiral Gregorčiča) na rob vodnjaka tako hudo, da je zgubil zavest in krvavel iz ušesa. Kasneje, v Ljubljani, ni bil nikdar resneje bolan: zaradi nezadostne ali slabe hrane mu je rado prišlo slabo v želodcu, iz istega vzroka je postal seveda tudi telesno neodporen, sicer pa je preboleval le običajne lažje zimske prehlade. Usodno pa je bilo zanj to, da je po predavanju v Zagorju ob Savi ob koncu februarja 1926 prenočeval kar na železniški postaji in si s tem nakopal tako nevaren prehlad, da je v Ljubljani moral skoraj za mesec dni obležati v postelji. Konec marca si je navidezno opomogel in odšel v Tomaj na velikonočne počitnice, tam pa se mu je prikrita influenza razvila v gripo, nato se mu je vnela čelna duplina — desno oko mu je čisto zateklo — in končno je po hudih mukah v maju umrl za meningitisom.

Janez Rotar

NAŠE JEZIKOVNO IZRAZJE

I. Mednarodna jezikovna terminologija, ki jo uporabljamo poleg domače, je večinoma nastala iz starih grških in latinskih izrazov. *Slovnica* ali *pismenica* ustreza na primer grškemu izrazu grammatiké, ki izhaja od besede gramma (črka). Izraz *pismenost* srečamo najprej v Vodnikovi Pismenosti za prve šole (Ljubljana 1811); pred njim je Gutsman prevel izraz opisno — *govorni vuk, jezika vmetalnost*, pri čemer si je pomagal z nemškim izrazom *Sprachlehre* (Deutsch-Wendisches Wörterbuch, Celovec 1789). A. J. Murko je v Deutsch-slovenisches Handwörterbuch (Gradec 1833) dodal Vodnikovi *pismenosti* izraz *pismenstvo*. Izraz *slovnica* je prvi zapisal J. Muršec (Kratka slovenska slovnica, Gradec 1847), po Simoničevi Bibliografiji (I, 479, kjer navaja, da je izšla 1839 Nemška slovnica) pa že prej. Ker slovnice nemškega jezika za omenjeno leto ni nikjer najti, verjetno sploh izšla ni. Muršec je bil ilirsko usmerjen in je izraz dobil najbrž v Babukičevi Osnovi slovnice slavjanske narččja ilirskoga (Zagreb 1836). Tudi Sava Mrkalj in Vuk Karadžić sta uporabljala izraz *pismenica*, ne *slovnica*. Izraz *dvoglasnik* je prvi zapisal Janežič v Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. (Celovec 1850, 149). V

početnici Zern (1777) je izraz *dvoiglasnik*, v Gutsmanovem slovarju *dvoinik*, pri Vodniku pa *dvaglasnik*, vse torej iz grščine.

Pogosteje so nastajali domači izrazi šele posredno preko latinščine, nekaterih grških izrazov pa tudi bilo ni. Tako so nastali specifično latinski *ablativus*, *hiatus*, *gerundium*, *supinum*, *verba deponentia* in *semideponentia* itd. V vsem nadaljnjem razvoju do današnjih dni so se jezikoslovci vendarle pogosto vračali h grškim izrazom, ker so bili preciznejši; lat. *elizija* na primer v splošnem ustreza grški *apokopi*; *elizija* je nasploh *izpad* (*Ausstoßung*), gr. *apokopa* pa samo *izpad na koncu besede*, torej *odpad* (*izpad na začetku besede je afereza*); *elizija* v ožjem pomenu je *sinkopa*, *izpad v besedi* (*Ausstoßung*), in po *sinkopi* celo samo *izpad medkonzonantičnega vokala*. Natančnosti grških izrazov ne doseže niti latinščina, še manj nemščina. Pri nas je za elizijo uvedel Vodnik izraz *izpad*, Škrabec za *sinkopo* *izpadek*, Tomišek pa *izpah*.

Slovani so začeli razmeroma zgodaj teoretično obravnavati jezik. Že v Žitju Konstantina, ki je nastalo kmalu po Cirilovi smrti 869, sta izraza *glasbnaja* i *s^bglasbnaja*, ki sta po grščini. Šele mnogo kasneje je nastala prva dobra csl. slovnica, ki jo je 1619 izdal ruski menih Milentij Smotricki in je zadnja izdaja izšla 1755 v Rimniku. V. Jagić dokazuje v Codex Slovenicus rerum grammaticarum (Petrograd 1896), da je Smotricki precej izrazov nabral po starih rokopisnih csl. delih. S tem je dal trdno osnovo modernemu slovanškemu jezikoslovnemu izrazju, ker so se po njem zgledovali drugi. Pri Rusih ga je uzakonil M. Lomonosov že 1755 v knjigi Rossijskaja grammatika.

II. Slovenci so se razvijali v zahodnem, sprva latinsko, kasneje nemško pišočem okolju. Tako so starejše slovenske slovnice pisane v latinskem (Bohoričeva, Hipolitova), mlajše pa v nemškem jeziku (Pohlinova, celovška 1774, Kopitarjeva, Dajnkova, Metelkova, Murkova itd.). Prvo v celoti slovenski pisano slovnico je izdal 1811 V. Vodnik. Že v nemško pisani Pohlinovi slovnici (Kraynska grammatika, Ljubljana 1768, 1783²) so prvi poskusi domačih slovnicih izrazov. To so Pohlinove tvorbe in bukvalni prevodi iz nemščine: *prigba* (Fragfall), *imenuvavc* (Nennfall), *rodnik* (Zeugenfall), *dajavc* (Gebefall), *tožnik* (Klagfall), *vekavc* (Ruffall), *zmaknik* (Nebenfall), *spremuvavc* (Gleitsfall), *nobeni spol* (neutrum), *zvižatnost* (Idiotismus, redko uporabljani izraz, zapisan tudi v Cigaletovi znanstveni terminologiji 1880, uporablja ga pa šele Ramovš kot *idiotizem*). Črka, *spol in število* so Pohlinovi izrazi, ki so še zdaj v rabi.

Nekoliko mlajši Gutsmanov slovar iz 1789 ima le nekaj slovnicih izrazov: *časna beseda* (Zeitwort), *glasnik* (Selbstlaut, Akzent), *vkupglasnik*, *zravenglasnik* (Mitlauter), *sredna beseda* (Mittelwort), *govorni vuk*, *jezika vmetalnost* (Grammatik, Sprachlehre). Pohlin, Gutsman in avtorja početnic Zern 1777 in ABC Bukvic 1790 so se le mimogrede ukvarjali z domačo terminologijo. Za popolnejše izrazje se je zavzel M. Zagajšek v nemško-slovenski slovnici (Slovenska grammatika oder Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendisch Vortrag, Celje 1791) in na slovenskih straneh navajal domače izraze. Po jezikoslovnih strani je bila slovnica slaba, ker je izhajala iz Pohlinove, pa tudi v terminologiji je nebogljena, čeprav ima poleg Pohlinovih izrazov nekaj novosti: *čigavc* (Wessenfall), *dougupretečeni čas* (Vorvergangenheit), *ishod* (Endung), *perstanuvavc* (Ortsfall), *pomiluvavc* (Bemitleider), *nič poniženo al' povišeno* (Grundstufe), *neikulku poniženo al' povzdigneno skus to pergliho* (Höherstufe), *nar vikšu povikše al' nar niže ponižše* (Höchststufe) itd. Že nemški izrazi so bili slabi, Zagajškovi prevodi so pa sploh neuporabni. Ob taki osnovi in Pohlinovih predlogah res ni mogel napraviti kaj trajnejšega.

Valentin Vodnik je nastopil za Pohlinom in Zagajškom in je imel lažje stališče zaradi obsežnejšega znanja in jezikovnega daru. Ob njunih poskusih je sprevidel, da so nemški izrazi slaba osnova, da se mora zatorej bolj približati izviru, latinščini. Najpomembnejše pa je to, da je poznal slovansko slovnico Smotrickega in rusko Lomonosova, kjer je našel najboljšo podlago za slovenske izraze. V predgovoru pravi o slovničnih izrazih: »... ne leže mi na klopi, temuč gori na polici. Ne izmišljam si jih sam; Smotricki in Lomonosov mi jih dajeta v svojih bukvah.« Važnosti domačega izrazja se je dobro zavedal, zato je dodal slovarček Pomen pismenih besed, kjer pa razlaga izraze z latinškimi, s katerimi si je pomagal kot s csl. in ruskimi.

Vodnikovi izrazi označujejo glavne pojme opisne slovnice za glasoslovje, oblikoslovje in sintakso. Njihova odlika je v jedrnatosti in naravnosti, ki spominja na označeni pojav. Posebno važni so izrazi za melodični poudarek; Vodnik ga je za slovenščino prvi ugotovil ter spoznal njegov semaziološki pomen. Najbolj uspeli izrazi, ki jim je dal slovensko obliko, so: *deblo* (radix), *deležje* (participium), *določen* (definitus), *dvaglasnik* (diphtong), *enzložjen* (monosyllabus), *glasnik* (vocalis), *izreka* (pronuntiatio), *izviranje besed* (etymologia), *lastno ime* (nomen proprium), *medmestje* (parentesa), *medmet* (interjectio), *primerjanje* (comparatio), *naklon* (modus), *nedovršen* (imperfectus), *nesklanjaven* (indeclinabilis), *odstavek* (Absatz), *pomožen* (auxiliaris), *prašaj* (signum interrogationis), *predlog* (praepositio), *predmet* (objectum), *predzlog* (praefixum), *pregibati* (declinare), *res* (comma), *sklanjati* (declinare), *topljen* (liquidus), *vid* (species), *člen* (articulus), *stavek* (pronuntio), *srok* (perioda) itd.

Od Vodnikovih izrazov so se najbolj uveljavili *glagol*, *medmet* in *stavek*. Predvsem je važen slovanski *glagol*, ki je na mah spodrinil prevode nemškega termina *Zeitwort* (*časna beseda*, *časoslov*, prim. Pismenost, str. 64). Trdijo, da je Vodnik uvedel tudi izraz *pađež*, vendar je že pred njim v Japljevem rokopisu *Slovenische Sprachlehre* iz 1807 (Ms 181 v NUK), ki ga je Vodnik verjetno poznal. Po njem so ta izraz uporabljali skoraj vsi slovenski jezikoslovci do Ramovša poleg izraza *sklon*, ki ga je 1847 uvedel Muršec.

Troje načel označuje Vodnikovo ravnanje in kaže pot naprej:

1. Cerkevna slovanščina in ruščina sta kot slovanska jezika bližja slovenščini in njeni jezikovni naravi kakor jeziki z dograjenim ali najbolj popolnim slovničnim izrazjem, na primer latinščina ali nemščina.

2. Cerkvenoslovanski in ruski slovnični izrazi so po nastanku in pomenu bližji izvirnim grškim izrazom kot nemški; ti so nastali šele preko latinščine.

3. Ruska terminologija je bila v dobi, ko jo je Vodnik uporabil za pomoč pri svojih izrazih, za normativno slovnico že izoblikovana in se kasneje ni bistveno spreminjala, ampak le dopolnjevala. Nemščina pa še ni imela enotne in ustaljene slovnične terminologije, kar je vidno pri Pohlinu, Zagajšku, Metelku in nadaljnjih slovnicaah v nemščini.

Pravilnost Vodnikovega ravnanja potrjuje podobno delo Srba Avrama Mrazovića; tudi ta je v svoji slovnici konec 18. stoletja (zadnja izdaja Rukovodstvo k lazestej grammatice, Budim 1811, je izšla isto leto kot Vodnikova) uporabil izraze Smotrickega. Vuk Karadžić je v Pismenici 1814 Mrazovićeve izraze v celoti povzel in tako imajo štokavci po njunem delu isto izhodišče za slovnično izrazje kot Slovenci z Vodnikom, seveda pa je pri obeh šel razvoj kasneje po svoje.

III. Nekaj desetletij po Vodniku spet ni bilo načrtnega dela za slovensko izrazoslovje. Murkova slovnica iz 1833 je bila nemško pisana, v slovarju

(Deutsch-slovenisches Handwörterbuch, Gradec 1833) pa so le prej omenjeni Gutsmanovi in Vodnikovi izrazi. Poleg dveh kratkih abecednikov iz 1832 (Mus-sijevega in Metelkovega) za Vodnikovo šele Murščeva slovnica v celoti navaja slovenske izraze. Za razvoj slovnične terminologije je precej pomembna. Štajer-rec Muršec je bil ilirsko usmerjen in si je sposojal izraze iz omenjene Babuki-ćeve slovnice. Pri oblikovanju je gledal na onomatopoijo in tako so nekateri izrazi, predvsem termini za sklone in pravopisne znake, ob majhnih pisnih spremembah ostali do danes v rabi: *imenovavnik*, *rodivnik*, *mestnik*, *druživnik*, *vprašaj*, *klicaj*, *naglas*, *slovnica*, *ustnik*, *sklon*, *zborna ime*, *način*, *goli stavek* itd. Nekateri dobri izrazi se niso uveljavili: *ločivniki* (interpunkcije), *prisvo-jivnik* (dativ), *znamenka* (naglasno znamenje).

Zanimivi izrazoslovni poskusi so v Slomškovem priročniku za slovenski jezik Blaže in Nežica v nedeljski šoli (Celje 1842). Njegovi izrazi so zelo samo-svoji, ker jih ni delal po tradiciji, glede na onomatopoijo in blagoglasje: *besedna poteza* (Betonung), *besedna glavina* (Vorsilbe), *besedna korenina* (Wurzelsilbe), *besedna repina* (Nachsilbe), *djanka*, *djanska beseda* (Zeitwort), *dostavka* (Hilf-silbe), *nastoplej* (Doppelpunkt), *kazanka* (Geschlechtswort), *namestnica* (Für-wort), *oprava* (Form), *padivnica* (Abänderungsart), *poglavka* (Hauptwort), *povedik* (Satz), *pravopis* (Rechtschreibung), *predloga* (Vorwort), *pridjavka* (Ne-benwort), *priložje* (Mittelwort), *priložnica* (Beiwort), *ravna skaza* (anzeigende Art), *kriva skaza* (verbindende Art), *samoglasnica* (Selbstlaute), *stava besed* (Wortfolge), *stopa* (Abwandlung) itd. Avtor ni imel pravega čuta za oblikovanje izrazja in njegove bukvalne tvorbe slabo ponazarjajo slovnične pojave. Zna-čilne so po tem, da so večinoma ženskega spola. Kot Pohlin in Zagajšek tudi Slomšek zaradi nenaravnih izrazov ni imel posnemovalcev, le nesamostojni Les-sar je zašel nekoliko pod njegov vpliv. Pri Slomšku je sicer prvič zapisan izraz *pravopis*, a osnova zanj je že Vodnikova *pravopisnost* ali *pravopisanje*.

V Ljubljani je Franc Metelko več let vodil slovenski jezikovni tečaj (prim. SBL II, 34); med poslušalci je bil tudi Franc Malavašič, ki je nato izdal Slo-vensko slovnico za prve šole (Ljubljana 1849). Ker je tu poleg Vodnikovih pre-cej novih izrazov, lahko domnevamo, da jih je slišal pri Metelku, saj je tudi sicer slovnica oprta na njegova predavanja. Nedvomno je Metelko uporabljal pri predavanjih slovenske izraze, čeprav ima v Lehrgebäude der slovenischen Sprache (Ljubljana 1825) le Vodnikova imena sklonov, v Anhang der Vorrede des Lehrgebäudes (1848) pa imena besednih vrst. V Malavašičevi slovnici so torej tele novosti: *dvopičje*, *neosebni glagoli*, *namenivni naklon*, *osebno zaima*, *vprašavno zaima*, *povedek*. Večina drugih izrazov je Vodnikovih in tako sta Metelko in Malavašič ustvarjala tradicijo njegovim izrazom. Podobno vlogo je imel tudi B. Potočnik, ki je v slovnici Grammatik der slovenischen Sprache (Ljubljana 1849) navedel že tradicionalne domače izraze.

Doslednejši ilirec od Muršca je bil Matija Majar Ziljski, kar se jasno kaže v njegovi Slovnici za Slovence (Ljubljana 1850). Poleg redkih čeških (číslo, prislov iz přísloví, příslovce) navaja največkrat hrvaške izraze: broj, jedinobroj, dvobroj, višebroj, kazući, zapovedajući, neodločivni način.

V slovnično razgibanih štiridesetih letih preteklega stoletja je torej vla-dala v domačem slovničnem izrazju že precejšnja zmeda. Slovničarji so veči-noma brez pravega reda kovali terminologijo ali pa si jo sposojali od drugod. Vodnikovo izrazje je postajalo pravopisno že nekoliko zastarelo, pridevniška oblika samostalnika se je tedanjemu jezikovnemu čutu upirala, na primer *djaven* (dativ), *jemaven* (ablativ), *klicaven* (vokativ). V Novicah in drugod so

se jeli oglašati mlajši slovničarji in v tem času je nastopil eden najpomembnejših iz druge polovice preteklega stoletja, Anton Janežič, ki je v svojih srednješolskih slovnicaх dal gramatični terminologiji moderno obliko in vsebino. Z izostrenim čutom za obliko in z dokaj obsežnim znanjem je imel dobro osnovo za uspešno delo. Dotedanjih izrazov ni zavrgel, prvič pa je obravnaval terminologijo v slovarju *Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache* (Celovec 1850) oziroma v slovenskem delu *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika* (Celovec 1851). V razmeroma obsežnem besednjaku navaja izraze dotedanjih slovničarjev. Tudi v svoji prvi Slovenski slovnici (Celovec 1854) ima pravopisno sicer bolj dognane, a stare izraze, le malo je novih: *dvoglasnik*, *ločnik* (interpunkcija), *pomišljaj*, *oklepaj*, *sklonljiv*, *nesklonljiv*, *končnica*, *dajavnik*, *klicavnik (vokativ)*, *stopnovanje*, *sedanji čas*, *določivni naklon*, *velivni naklon*. Vsi izrazi so pisani v duhu Svetčevih »novih oblik«, ki so se takrat že dodobra uveljavile. Druga izdaja slovnice iz 1863 je vsebinsko dopolnjena, terminološko pa ima dosti pomembnih novosti in prav v tej knjigi je Janežič privedel slovensko slovnično izraze v moderno obliko. Videti je, da je sprva le zbiral in ocenjeval, ko pa je vse dodobra spoznal, se je odločil za izbor in dopolnitve. Po tej organizatorski lastnosti se je razlikoval od Vodnikovih naslednikov, ki so ob prvem slovničnem delu uveljavljali že tudi svoje, često slabe izraze. Vendar je dobil spodbudo in tudi pomoč od drugih tedanjih slovničarjev.

Konec prihodnjic

Ivan Kolar

LITERARNI SPREHOD PO LJUBLJANI

OD NEKDANJE EMONE NA ROŽNIK

Naselje v severnem delu nekdanje Emone so imenovali Slovenci že od svoje naselitve *Gradišče*. To je sploh pogosto krajevno ime za predslovenska selišča (M. Kos, Srednjeveška Ljubljana). Južno naselje onstran Rimske ceste je dobilo ime *Mirje*, naselje ob zidu, ki je še danes ohranjen (lat. murus = zid).

Po osvoboditvi je bila *Drama* slovesno odprta 16. oktobra 1945 z uprizoritvijo Cankarjeve komedije »Za narodov blagor«. V glavni veži nas pritegnejo doprski kipi pionirjev slovenskega gledališča: *A. Linhart* (Zd. Kalin), *O. Župančič* (J. Savinšek), *I. Cankarja* (N. Pirnat) in *F. Levstika* (P. Loboda). V balkonski dvorani (okrepčevalnici) imajo herme umrli pomembnejši slovenski igralci.

V Gradišču št. 13 (gostilna »Koper«) je v prvem nadstropju prebival *Ivan Cankar* kot realec od drugega do četrtega razreda (1889—1892). Preselil se je semkaj z gospodinjo Ano Merješičevo s Poljanskega nasipa; njo, tovariše ustanovalec in svoje stradanje je opisal v uvodu črtice »Desetica«. Bedo mu je lajšal ustanovitelj dijaške kuhinje v Ljudskem domu kanonik Luka Jeran z brezplačnim kosilom in večerjo. Nanj je ohranil Cankar spomin v črtici »Zgodba o nepoštenosti«, ki jo še dopolnjuje z nasprotne strani »Zgodba o poštenosti«, ter v povesti »Grešnik Lenart«. Od tretje realke dalje do konca je Cankar hodil na kosilo v hišo dr. Ivana Tavčarja na Bregu št. 10, za kar je skrbela pisateljeva soproga Franja.

Hiša št. 12 sili z enim vogalom na cesto, da takoj opazimo njeno starinsko posebnost. V soseščini palač je še bolj podobna predmestni pristavi ali hlevu.

NAŠE JEZIKOVNO IZRAZJE

Nadaljevanje in konec

IV. Že leta 1858 je Levstik v Napakah slovenskega pisanja med drugim opozoril slovenske jezikoslovce na zmedo, ki vlada v domači jezikoslovni terminologiji: »Jako je treba in čas je, da bi se porazumeli možje, ki jezik znajo, in da bi dali naši slovnici terminologijske oblike, narejene slovenščini po volji. Dokler ne bo tega, tako dolgo bo šušmaril vsak po svoje.«

Levstikova spodbuda je prišla že nekoliko kasno. Zaradi uvedbe narodnega jezika v šole so začeli pripravljati domačo terminologijo na Dunaju že 1849. Dunajski komisiji za nemško terminologijo je sledila češka v Pragi in po tej je Pavel Josef Šafařík priredil Němécko-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy (Praga 1853).

Verjetno se je pod tem vplivom začelo v Slovenskem glasniku (1862) med tedanjimi slovničarji pravo gibanje za enotno slovnično terminologijo v okviru prizadevanja za celotno srednješolsko izrazje. Stanje je bilo res že problematično, posebno ker so se v tedanjih periodikah (SG, Slovenska bčela, Novice) uveljavljali mlajši slovničarji (Navratil, Svetec, Macun, Cigale, Levstik, Gršak, Valjavec, Šolar, Žepič, Hrovat, Kočever, Lesar itd.). Gibanje je v Glasniku začel klasični filolog Ivan Macun s člankom Slovenska terminologija v opče in posebno jezikoslovna (SG 1862, 67). Ugotavlja, da je dotedanja raba nemščine ovirala razvoj, in pravi, da so v Zagrebu (kjer je služboval) izbrali poseben odbor, ki je izdelal terminologijo gimnazijskih predmetov. Pri Slovencih to ni mogoče, ker so moči razkropljene, zato »naj se v Glasniku napravi dušno središče za terminologijo slovensko in to za vse predmete ali nauke srednjih šol« (c. m. 68). V posebnem poglavju navaja, kakšne lastnosti naj ima novi izraz, zavzema se za samostalniško obliko, odločno odklanja tvorbo izrazov po nemškem načinu sestavljanja besedi in svetuje, naj rabi za termin beseda, »která ni čisto samo slovenska, ampak še drugim Slovenom, posebno pak bratom Štokavcem, t. j. Hrvatom in Srbom znana; njim se posebno v izrazoslovju približajmo . . . Če pri nas ni besede veljavne, vzemimo jo od rečenih sosedov, če pa tudi pri njih veljavne ni, napravimo novo, od katere po mogočnosti tudi pri njih bo korenina znana« (c. m. 70). Nato sledi »Jezikoslovno izrazje na prevdarek«, kjer zaključuje: »Kar mi je bilo mogoče, gledal sem na štokavsko izrazoslovje, in ni mi to tako težko bilo, ker sem se leta 1852. pri tem delu tam živo udeleževal ter je pozneje praktično rabil« (c. m. 71). Lj. Jonke (Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji, Zbornik radova Fil. fak. Zagreb 1954, str. 67 in sl., odnosno Slavenske pozajmljenice u Šulekovu »Rječniku znanstvenog nazivlja«, Zbornik radova Fil. fak. Zagreb 1955, str. 71 in sl.) ne navaja nobenega dela za hrvaško znanstveno izrazje že za 1852, kot ga omenja naš Macun (bodisi da je ostalo v rokopisu ali da je bilo celo samo ustno, kar je malo verjetno). Lj. Jonke ima za začetnika utrjevanja hrvaškega znanstvenega izrazja Franja Račkega in to od leta 1863, ko je postal hrvaški šolski nadzornik (prim. Zbornik 1954, str. 68—69). Vendar bo Macunova trditev držala, saj vemo, da je 1852 poučeval v Zagrebu (prim. SBL II, str. 2, 3).

Macun je torej dobil pobudo tudi pri Hrvatih, novo opozorilo pa menda v Levstikovih Napakah. Nasveti, ki jih je zapisal v SG, so bili dobro preiščeni in čeprav je pokazal na štokavščino, pri njem ni pretiranega ilirizma.

Sposojanje besednih korenov je opravičil s tem, da bi se Slovenci izognili slabostim nemškega izrazja, ki je dotlej često služilo kot osnova.

Janežič je v »Dostavku uredništva« pozdravil Macunovo prizadevanje, sam pa je navedel izraze, ki jih je namenil za drugo izdajo slovnice iz leta 1854. Za nekatere izraze se je zatekel k Čehom (*predmet* po češ. *předmět*, *podmet* po češ. *podmět*, *subjekt*), izraz *zaimek* pa je dobil celo pri Poljakih.

S terminologijo so se oglašali iz raznih strok; za naravoslovno je bil zelo prizadeven Tušek, manj Erjavec, s slovnično pa so se oglasili Žepič, Valjavec in Mandelc, ki so v Varaždinu skupaj pretresali to vprašanje. V majniški številki SG 1862 je objavljen članek »O terminologiji« (str. 172), katerega avtor je verjetno Mandelc. Med drugim zagovarja upravičenost nacionalne terminologije proti latinski. Zavzema se, »... da bomo v besedi našli tudi kos reči, ki jo ima izraz pomeniti«. Nadaljnji članek je Šolarjev; ta zagovarja latinsko izrazje proti slovenskemu in nemškemu ter priporoča v slovenskem pravopisu pisane latinske izraze. Najostrejši pa je nepodpisan članek, katerega avtor je verjetno Gršak, »Še en oglas o slovenski terminologiji za šole«, ki pravi: »Nič ni bolj opernega in protinaravnega, kakor neslane mešetarije domačega s tujimi, četudi sorodnimi jeziki... Čemu bi v slovenščino... tlačili hrvaščino?« (c. m. 265.) To je merilo na Macuna in Janežiča, ki sta med predlaganimi izrazi imela preveč tujih. Kot zadnji se je oglasil J. Navratil, da »razglasi le nekatere mrvice, zastran katerih sta bila z menoj enih misli tudi gosp. dr. Fr. Miklošič in gosp. Cigale«. Po Miklošičevem nasvetu se zavzema za dobre prevode latinskih izrazov. Iz zadnjega prispevka je tudi razvidno, da je Janežičev rokopis za drugo izdajo slovnice spremljal poseben zvezek, kamor naj bi oni, ki jim bo rokopis poslan v pregled, zapisovali svoje opombe in predloge. To so bili: Cigale, Miklošič, Navratil, Marušič, Šolar, Svetec, Bleiweis, Levstik, Lesar, Marn, Hrovat, Cegnar, Valjavec in Žepič. Ti so verjetno marsikaj predlagali, na Janežiča pa so vplivali tudi različni prispevki v SG. Tako je v drugo izdajo Slovenske slovnice (Celovec 1863) uvedel vrsto izrazov, ki niso vsi njegovi, a so ob malenkostnih pravopisnih spremembah ostali v rabi do danes. Neposredno nato je nastalo vprašanje, kako naj se piše dvoustnični *v*, ki se je dotlej pisal z *v*. Pisanje z *l* je uveljavil Levstik v slovnici *Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen* (Ljubljana 1866). Levstik je sicer v tem delu večinoma uporabljal Janežičeve izraze, sam je napravil le nekaj terminov, ki pa se niso obnesli, n. pr. *glagolščak* za *glagolnik*, *številnik* za *števnik*.

Strokovni izrazi v Janežičevi slovnici iz leta 1863, pa tudi v nadaljnjih izdajah (kjer so po potrebi pravopisno preoblikovani), so zadoščali le za opisno slovnico. Zanimiv prispevek so bili novi izrazi za poudarek, ki jih je Janežič povzel po Svetčevi nomenklaturi akcenta v Novicah iz 1863, ta pa je iz Mažuraničeve Slovnice hrvatske iz 1859 (prim. tudi Stanislava Škrabca Zbrani jezikoslovni spisi, Lj. 1916—1921, I/8, 9). V tem času je tudi hrvaška komisija pripravila izrazje, ki ga je uredil in tiskal B. Šulek (1875).

Z Janežičevo Slovensko slovnico 1863 je bila v glavnem končana druga doba slovenske slovnične terminologije. Njeno dopolnitev in razširitev so narekovali nacionalno obrambni cilji in potrebe po slovenskem izrazju v šoli.

V. Za razvoj slovenske jezikoslovne terminologije je bilo škoda, da so pomembnejši jezikoslovci preteklega stoletja pisali v nemščini (Kopitar, Metelko, Navratil, Miklošič, V. Oblak) ali v hrvaščini (Valjavec). Jezikoslovno izrazje lingvističnega področja je moralo zato dolgo čakati neobdelano. Meje opisne slovnice je razširjal že L. Hrovat v Programih novomeške gimnazije

za 1861 do 1863 ter v SG 1862. Toda njegovi izrazi so nespretni in jih v taki obliki kasneje ni nihče več uporabljal. Boljše izraze ima Hrovat v Latinski slovnici iz 1874, kjer navaja nekatere novosti za sintaktične pojave. Tako je bil Stanislav Škrabec prisiljen (kar je svetoval že Šolar v SG 1862, str. 204), da je začel pisati latinske in grške izraze v domačem pravopisu: hiat, adverb, elizija; aferesa, sinidzesa. Škrabec je sicer uporabljal splošno rabljene Janežičeve izraze, v razpravi O glasu in naglasu našega knjižnega jezika (Program novomeške gimnazije za l. 1870) ter v člankih Nekoliko slovenske slovnice za pokušnjo (Cvetje iz vrtov sv. Frančiška XII—XIV) pa mu je izrazov zmanjkalo in je uvedel nekaj dobrih novosti za glasoslovne in oblikoslovne pojave. Podobno je ravnal Josip Šuman v Slovenski slovnici po Miklošičevi primerjalni (Ljubljana 1880), vendar navaja poleg novejših tudi že zastarele izraze (stav, poved). Ker je pisal po Miklošičevi slovnici, je s področja fonetike in morfologije marsikaj dodal, ko je prevajal nemške izraze: *zvenec* (stimmhaft) namesto dotedanjega *doneč* (izraz *nezvenec* stimmlos) pa zasledimo šele pri Ramovšu). Šuman je uporabljal tudi svoje poimenovanje naglasov: *težec* po lat. *gravis*, *ostrec* po lat. *acutus*, *kipeč* (steigend); drugi novi izrazi so: *prilikovanje*, *pripona*, *časoslov* in *časovnik* (po češ. izrazu za glagol), *oziralen*, *prehoden*, *pravi* in *nepravi predlogi*, *povraten*.

Izrazoslove za opisno slovnico so po Janežiču dopolnjevali Cigale v Znanstveni terminologiji (Ljubljana 1880), Sket v novih izdajah Janežičeve slovnice ter v svoji Slovnici stsl. jezika iz l. 1895 in Levec v Slovenskem pravopisu (Dunaj 1899). Vendar prave izvirnosti pri njih ni najti, le v zadnjih izdajah Janežičeve slovnice (1906, 1911) lahko zasledimo nekaj novih izrazov: *padajoči poudarek*, *nepregibne besedne vrste*, *povratno-osebni zaimek*, *trajni glagoli*, *tvorni*, *srednji*, *trpni način* in morda še kateri.

Hrovatovo slovensko izrazje za latinsko slovnico je nekoliko izpopolnil V. Kermauner (Latinska slovnica, Ljubljana 1885), v našem stoletju pa Tomišek za Latinsko slovnico 1906 in Pipenbacher z novostmi v slovnici 1913. Za grške slovnične pojme je v slovenščini zapisal prve izraze Tomišek v Grški slovnici 1908, za njim pa Osana in Bradač v Grški slovnici 1919.

Slovensko jezikoslovno izrazje je po Škrabcu in Šumanu nekoliko obogatil M. Murko, medtem ko sta se Vatroslav Oblak in Scheinigg zadovoljila z dotedanjim. S področja besedotvorja je dodal precej novosti R. Perušek, ki ga je na tem področju izpopolnil A. Breznik in v zadnjem času A. Bajec. K. Štrekelj je za Škrabcem uvedel le nekaj novih izrazov s področja historične slovnice.

VI. Kot je bilo sredi preteklega stoletja Vodnikovo izrazje po obliki zastarelo in po vsebini preskromno, tako je konec stoletja tudi Janežičeva terminologija postala nesodobna, po obsegu pa preozka, saj je zadostovala le opisni slovnici. Tako je A. Breznik s svojimi razpravami po letu 1900 uvedel številne novosti najprej na jezikoslovnem področju, kasneje pa je v razpravi Razvoj novejših slovenskih pisave (DiS 1913—1915) in v Slovenski slovnici 1916 dokaj obogatil še izrazje opisne slovnice. S tem se je začela tretja stopnja razvoja slovenskega jezikoslovnega izrazja, ki jo je pripravljala konec prejšnjega stoletja že Škrabec in kasneje mlajši Nahtigal. V tretji razvojni dobi je poleg močne Breznikove slovnice še mnogo več prispevala Ramovševa jezikoslovna smer. Z ustanovitvijo slovenske univerze se je pod Ramovševim vodstvom močno razširil krog slovenskih jezikoslovcev, ki je vplival tudi na Breznika, v svoji drugi dobi bolj usmerjenega na normativno slovnico. Ta je namreč v drugi in tretji izdaji Slovenske slovnice (1921, 1924) še vedno ostal pri svojih

izrazih iz leta 1916. Znatne spremembe pa so vidne v četrti izdaji 1934. Sprva se je avtor namreč branil Ramovševih izrazov, v zadnjo izdajo pa jih je sprejel po posredovanju J. Šolarja, ki jih je zapisoval po Ramovševih predavanjih na univerzi od leta 1919 naprej (J. Šolar ustno 21. III. 1952).

V letih po prvi vojni je Ramovš sam, kasneje pa s svojimi učenci razširil področje jezikoslovne obravnave od prejšnje opisne slovnice in deloma glasoslovja, etimologije in oblikoslovja na malo ali nič obdelana področja historične slovnice, dialektologije, toponomastike, leksike in semaziologije. Ker domači strokovni izrazi za vsa ta področja niso mogli sproti nastajati, so si Ramovš in drugi jezikoslovci pomagali s tujimi, mednarodnimi izrazi. Prišlo je celo do križanja odnosno sestavljanja tujih izrazov z domačimi (*medkonzonantičen*, *poldeponentnik*, *nesonoren* itd.). Z Ramovševimi deli so se razširjali, nove pa so dodajali mlajši jezikoslovci v svojih člankih po znanstvenih časopisih med obema vojnoma (RDHV, ČZN, ČJKZ, SJ, češka Slavija, Južnoslovanski filolog itd.), po drugi vojni pa v Slavistični reviji. To so bili predvsem A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, J. Šolar (sodelovali so tudi z Breznikom in ustalili srednješolsko slovnico terminologijo), F. Tomšič, F. Bezljaj in še kdo.

Od Ramovša in njegovih učencev se v odnosu do terminologije precej razlikuje nekoliko starejši Rajko Nahtigal. Na eni strani je pri njem vidna večja konservativnost, ki se izraža v uporabljanju izrazov iz časov Škrabca, Štreklja in mladega Breznika (končaj, padež, naglas itd.), na drugi strani pa je opazna pogostna raba mednarodnih izrazov. Več terminološke razgibanosti je v kasnejših Nahtigalovih delih (Slovanski jeziki 1938, Ruski jezik 1946), kjer je očiten vpliv ruske terminologije (prim. izraz *literaturen*).

Svoj delež so prispevali k slovenski jezikoslovni terminologiji poleg klasičnih filologov slovenski romanisti in germanisti v učbenikih teh jezikov. Njihovi izrazi označujejo predvsem individualnosti omenjenih jezikov. Eden najstarejših, ki si je prizadeval na tem področju, je malo znani Peter J. Jeram, ki je 1895 izdal v Ameriki menda prvo slovensko pisano angleško slovnico. Med romanisti so po prispevkih znani F. Šturm, S. Leben in S. Škerlj, pa tudi v malo znani italijanski slovnici, ki jo je 1922 v Celovcu izdala Stepančič-Gregoričeva, je nekaj terminoloških prispevkov.

Tretja razvojna stopnja slovenskega jezikoslovnega izrazja pomeni torej razširitev na vsa področja jezikoslovne znanosti. Domača terminologija ni šla v koraku z razvojem lingvistike, zato je še danes nepopolna in si mora jezikoslovec prečesto pomagati s tujo, ki je včasih tudi bolj precizna.

Zapiski

NAGLAS V NAMENILNIKU

Glede naglasa pri *namenilniku* zaman iščeš pomoči po novejših slovenskih jezikovnih priročnikih: namenilnika ne najdeš niti v SP niti v Slovenskem pravorečju. Tudi v Slovenski slovnici 1956 se skoraj ne omenja: na strani 231 beremo le, da ga je naglasno treba ločiti od kratkega nedoločnika. Primer: *pojdimo spát* (namenilnik) — ne morem spát (kratki nedoločnik). Takšno kratko, poleg tega niti ne povsem natančno opozorilo pa seveda ne more zadostovati za zelo pogosto slovensko glagolsko obliko. V novo izdajo Pravopisa bi bilo treba namenilnik vsekakor zapisati. — Toda ali je slovenski namenilnik naglasno — in sploh — že dovolj določen?